

Відгук

на дисертаційне дослідження

ЗУБАРЄВОЇ АНТОНІНИ ЄВГЕНІВНИ

за темою «Міжнародно-правовий статус Комітету ООН з прав людини»,

поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право

Комітет ООН з прав людини не можна вважати ефективним інструментом із захисту прав людини, щоправда, і власне Організацію навряд чи можна назвати взірцем ефективності, не беручи до уваги незначні винятки. Водночас серед інституцій ООН саме Комітет є найбільш активним і новаторським (див. детальніше *Thomas Buergenthal The UN Human Rights Policy, Max Planck Yearbook of United Nations Law*, Vol. 5. 2001, p. 341–398) у сфері захисту прав людини, що зумовлено, по-перше, широкою за обсягом його компетенцією, адже Пакт про громадянські та політичні права 1966 року, відповідно до якого цей Комітет було створено, гарантує систему громадянських та політичних прав, а по-друге, відсутністю політичних тиску і маніпуляцій *ab initio* (на відміну, наприклад, від діяльності Комітету з ліквідації расової дискримінації, який неодноразово ставав плацдармом політичного протистояння між СРСР та західними державами, що не могло не позначитися на його дієвості).

Загалом потрібно констатувати, що і на сьогодні в діяльності Комітету відсутня політична складова, оскільки це орган, що об'єднує незалежних експертів, основна місія яких – моніторинг виконання державами-учасницями зазначеного вище Пакту (хоча при виборі експертів завжди існує ризик політичних маніпуляцій).

Дослідження діяльності Комітету є важливим на етапі можливого реформування ООН та переосмислення як у цілому її місця у системі світового

правопорядку, так і прав людини зокрема, що обумовлено змінами у міжнародно-правових реаліях, новими тенденціями і закономірностями в розвитку та формуванні сучасного міжнародного права прав людини.

Незважаючи на наявність вітчизняних і зарубіжних досліджень із інституційно-правового забезпечення прав людини на міжнародному рівні, такі праці здебільшого присвячені аналізу діяльності Європейського суду з прав людини або його Міжамериканського аналога, не так часто можна віднайти роботи, присвячені дослідженню інституційної системи на універсальному рівні та дуже рідко – дослідження, сфокусовані на функціональному аналізі діяльності конкретного органу захисту прав людини в системі міжнародної організації. З одного боку, останні дослідження справедливо піддаються критиці, адже у них висвітлено доволі вузьку проблематику, інколи штучно «відрізану» від дослідження суміжних проблем, що робить їх наукову додану вартість достатньо низькою. З другого боку, саме такий підхід дає змогу чітко виявити «больові точки» конкретної інституції. Комітет ООН з прав людини жодного разу не був самостійним предметом окремого дослідження. Необхідно одразу зазначити, що у представленій дисертації інституція, яка стала предметом дослідження, розглядається і *per se*, і в системі взаємодії з іншими органами ООН та міжнародними органами прав людини.

Крім того, останніми роками зміст, форма та процес захисту прав людини на універсальному рівні набув якісно нових ознак, що зумовлює необхідність ґрунтовного наукового переосмислення ролі універсальних інституцій у захисті цих прав. Тому здійснення аналізу діяльності Комітету вбачається цілком продуктивним і виправданим.

З огляду на зазначене представлена дисертаційна робота є актуальною як з науково-теоретичної, так і практичної точок зору, оскільки має заповнити прогалину, яка виникла у дослідженні універсальної системи захисту прав людини.

Про актуальність теми дисертації свідчить і те, що обраний напрям дослідження тісно пов'язаний із темою наукових досліджень кафедри

міжнародного права Львівського національного університету імені Івана Франка «Міжнародне право XXI століття: сучасний стан та перспективи розвитку» (державний реєстраційний № 0113U00870).

Дисертація Зубаревої Антоніни Євгеніївни є комплексним дослідженням діяльності Комітету. При цьому дисертантка здійснює аналіз цієї проблеми ґрунтовно та всебічно, демонструючи вільне володіння матеріалом і здатність до наукових узагальнень.

Серед позитивних моментів дисертаційної роботи хотілося б відзначити ґрунтовну джерельну базу дослідження: автором опрацьовано значну кількість вітчизняних і зарубіжних джерел, частина з яких вводиться у вітчизняний науковий обіг вперше. Це – як доктринальні, так і нормативні джерела, наукові праці класиків та сучасних дослідників теорії міжнародного права і практики роботи Комітету. Такий підхід надав можливість переосмислити існуючі на сьогодні наукові підходи до визначення правового статусу Комітету. Висновки, які при цьому зроблені, достатньо обґрунтовані й базуються на особистих досягненнях автора.

У цілому вдалою видається структура роботи, що сприяла послідовному розгортанню дослідження та розкриттю обраної теми.

Для досягнення визначеної мети і розв'язання поставлених задач при проведенні вказаного наукового дослідження дисертантка використала різні методи наукового пізнання та різні підходи до дослідження правового статусу Комітету.

У ході проведеного дослідження Зубаревою А.Є. сформульовано низку положень, висновків і пропозицій, які у сукупності визначили наукову новизну роботи. Ці висновки та рекомендації аргументовані й переконливі, а їх достовірність і новизна не викликають сумніву.

Науковий та практичний інтерес становить здійснений у Розділі 1 екскурс в історію становлення і розвитку Комітету як міжнародної інституції. Комплексно представлені основні доктринальні підходи до розуміння правової природи Комітету. При цьому ґрунтовно вивчено й узагальнено наукові

здобутки представників різних правових шкіл, здійснено їх системний аналіз та надано авторську оцінку з позиції сучасних міжнародно-правових реалій (підрозділ 1.1.). На особливу увагу заслуговує визначення ролі ООН у формуванні сучасних стандартів прав людини (стор. 21–24 дисертації).

У Розділі 2 досліджено компетенцію Комітету, розкрито місце і роль інституції у системі міжнародних органів, які займаються питанням захисту прав людини. Дисертантка дослідила функції, повноваження, процедуру та визначила юридичну природу рішень Комітету. Здійснення емпіричного аналізу рішень Комітету та доктрин міжнародного права дало дисертантці змогу сформулювати один із ключових висновків дослідження про те, що «процедура діяльності Комітету з прав людини, яка сформувалась упродовж його функціонування, є гнучким інструментом реалізації повноважень (стор. 135 дисертації). Вдалий ракурс обрано автором для аналізу компетенції та функцій Комітету (стор. 54–109), що і дало змогу зробити висновки, які характеризуються новизною авторського погляду на проблему. Привертає увагу і дослідження категорії «квазісудові органи». Вбачається за доцільне погодитись із думкою, висловленою на стор. 67, щодо невизначеності та нечіткості такої категорії, водночас складно погодитись із тим, що вона не має значення для дослідження. Як видається, все ж таки у цьому випадку дослідження чи не ключового поняття було «штучно відрізано» від дисертації.

Заслуговує на увагу і пропозиція стосовно розгляду Комітетом спорів між Україною та Росією щодо подій 2014–2015 років. Абсолютно слушною є думка про те, що потрібно використовувати усі можливі міжнародно-правові інструменти, які, як у випадку із Комітетом, якщо і не допоможуть вирішити проблему, то хоча б стануть юридично визначеними аргументами для подальших процесів.

Розділ 3 присвячено вивченню місця Комітету у системі інституційного механізму забезпечення прав людини (стор. 137–178 дисертації). Розглядається взаємодія Комітету з ЄСПЛ, інституціями ООН, а також із Україною. Останній підрозділ все ж таки дещо виходить за межі предмета дослідження, окресленого

в цьому розділі, хоча це не впливає на загальний рівень дослідження, проведеного у підрозділі.

У дисертаційній роботі Зубаревої А.Є. є й інші цікаві положення, які мають, безумовно, ознаки наукової новизни та заслуговують на підтримку.

Разом із висловленими позитивними оцінками роботи необхідно звернути увагу й на деякі дискусійні, неточні чи не повною мірою опрацьовані положення дисертаційного дослідження.

1. Невиправданим вбачається підхід до об'єкта дослідження, який у роботі визначено як інституційні механізми захисту прав людини в рамках ООН. По-перше, автор не досліджує такі механізми, тому наведене формулювання об'єкта аж занадто широке. По-друге, виходячи з контекстного аналізу дисертації, стає очевидним, що об'єктом дослідження виступили міжнародно-правові відносини, які виникають у зв'язку з діяльністю Комітету. Тому запропонований автором підхід доволі неоднозначний.
2. На стор. 54 дисертації автор, досліджуючи три ключові категорії Розділу 2 (компетенція, функції, повноваження), стверджує, що «усі три поняття взаємопов'язані. Найширшим є поняття «компетенція», що розглядається як сукупність «повноважень». У свою чергу, «повноваження» тлумачиться як порядок реалізації «функцій». З цієї точки зору логічно припустити, що поняття «компетенція» включає також і «функції» як конкретні напрями і завдання реалізації повноважень». З наведеною позицією можна погодитись, але далі автор пропонує таке: «у рамках нашого дослідження вважаємо за доцільне розглядати ці питання у такій послідовності: компетенція Комітету ООН з прав людини, його функції, конкретні повноваження». Якщо компетенція включає функції, то нелогічно розглядати спочатку компетенцію, а потім функції, адже

дослідження першої категорії включає дослідження другої. До того ж ця сентенція «зависла у повітрі» і не отримала подальшого розвитку в роботі. Однак, незважаючи на логічно «кульгаючий» засновок, автор обирає абсолютно правильний шлях дослідження – окремо досліджує складові і через їх поєднання визначає загальну категорію.

3. У Розділі 2 лише поверхнево висвітлено питання повноважень міжнародної інституції, що маються на увазі (в авторській редакції – припущених, далі у тексті інколи вони згадуються як присвоювані, стор. 126). Цьому питанню слід було б приділити більше уваги, що, можливо, сприяло б посиленню окремих теоретичних висновків та узагальнень до цього Розділу. На захисті хотілося б почути думку автора щодо таких повноважень і правової природи рішень міжнародного органу *ultra vires*, звісно ж, у контексті предмета дослідження.
4. На стор. 69 автор стверджує і з цим можна певною мірою погодитись, що рішення Комітету мають прецедентний характер. Однак єдиним аргументом на користь такої думки є, як зазначає автор, можливість посилення Комітетом на власні рішення, а також можливість посилення інших міжнародних органів на рішення Комітету. Не заперечуючи в цілому проти такої аргументації, хотілося б під час захисту почути і додаткові аргументи.
5. На стор. 125 автор (підрозділ 2.4 «Юридична природа рішень») «не заперечує» проти того, що рішення Комітету можуть мати звичаєву природу. Хоча по тексту підрозділу не вдалося визначити чіткі аргументи «за» чи «проти». Бажано було б системно й у контексті можливості формування звичаю дослідити практику держав і наявність/відсутність *opinio juris*.
6. Роблячи у тексті певні узагальнення, автор не завжди належним чином їх аргументує або ж викладає думки інших дослідників, не визначаючись із власною позицією. Так, наприклад, на стор. 31

зазначено: «на нашу думку, юридичні підстави діяльності Комітету варто розділити на основні та додаткові». Загалом можна погодитись із такою позицією, але, знову ж таки, хотілося б бачити хід думок автора, що, безумовно, підвищило б науковий рівень власне дослідження. Аналогічні проблеми наявні і в інших частинах роботи (див., наприклад, стор. 30, 33, 34, 38, 54, 65, 83).

7. Варто зазначити і про низку зауважень редакційного характеру. У тексті дисертації не завжди коректно вжито терміно-поняття. Це, на жаль, доволі поширений недолік наукових праць. Так, на стор. 76 Керівні принципи щодо форми та змісту доповіді названо то уніфікованими, то узгодженими. І, зважаючи на контекстний аналіз роботи, вказані поняття вживаються як взаємозамінні. У цьому випадку зазначене вплинуло на розуміння змісту, разом із тим така певна редакційна недбалість небажана.

Проте висловлені зауваження і пропозиції здебільшого пов'язані зі специфікою об'єкта та сфери дослідження, складністю і різноплановістю процесів, які аналізуються, і здебільшого орієнтують автора на напрями подальшого дослідження відповідної проблематики. А наявність великої кількості дискусійних положень свідчить про наукову новизну роботи, її неординарність і перспективність. Зауваження не впливають на загальне позитивне враження від дисертації і мають спонукати автора до продовження наукового пошуку у відповідному напрямі.

В авторефераті дисертації повністю відображено її основні положення, а власне дисертаційна робота не містить текстуальних запозичень.

У авторефераті та публікаціях (5 публікацій у фахових виданнях) достатньо повно відображено основні положення дисертації. Як дисертаційна робота, так і її автореферат, дають адекватне уявлення про зміст дослідження, написані грамотною літературною українською мовою, а їх оформлення відповідає вимогам, що ставляться МОН України до дисертаційних робіт.

Дисертація за предметом дослідження, завданнями, методологією, змістом та висновками відповідає спеціальності 12.00.11 – міжнародне право, а положення, які викладені у ній та виносяться на захист, розроблені автором особисто.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Дисертація Зубаревої Антоніни Євгенівни за темою «Міжнародно-правовий статус Комітету ООН з прав людини», поданої на здобуття кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право, відповідає вимогам п. п. 11 та 13 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільно-правових
дисциплін Національної академії
прокуратури України

О.В. Київець

Дисертація за предметом дослідження, завданнями, методологією, змістом та висновками відповідає спеціальності 12.00.11 – міжнародне право, а положення, які викладені у ній та виносяться на захист, розроблені автором особисто.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Дисертація Зубаревої Антоніни Євгенівни за темою «Міжнародно-правовий статус Комітету ООН з прав людини», поданої на здобуття кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право, відповідає вимогам п. п. 11 та 13 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільно-правових
дисциплін Національної академії
прокуратури України

О.В. Київець

Підпис Київець
Начальник загального відділу



" " 20 15 року